

Prezentāciju kopsavilkumi

Andra Ķīse (Eduarda Veidenbauma memoriālais muzejs) “Dzejnieks Eduards Veidenbaums – neparasta personība Latvijas literatūras vēsturē”

Eduards Veidenbaums (1867 – 1892) ir nozīmīga un arī neparasta personība latviešu literatūrā. Par spīti tam, ka viņu vairāk interesēja zinātne un viņš negribēja kļūt par dzejnieku, viņš kļuva par modernisma aizsācēju latviešu dzejā. Gan Eduarda Veidenbauma personība, gan viņa dzejas rindas jau vairāk nekā simts gadu nepārstāj atbalsoties Latvijas kultūrā un publiskajā telpā. Veidenbauma īsais, traģisma piesātinātais mūžs rosinājis vairāku literāru darbu tapšanu. E. Veidenbauma vizuālā tēla neatņemamie atribūti redzami ne vien vairāku mākslinieku radītos Veidenbauma portretos, bet arī laikmetīgās mākslas darbos. Var droši apgalvot, ka Veidenbauma aizstāvētās vispārcilvēciskās vērtības joprojām ir aktuālas un svarīgas arī mūsdienu pasaulē, kurā pastāv nevienlīdzība un demokrātijas izaicinājumi.

Aija Taimiņa (Latvijas Universitātes bibliotēka) “Johans Kristofs Broce no Rīgas un Igaunijas “Broce” no Vinnu – mācītājs Eduards Filips Kerbers: antikvāra pārrobežu draudzība”

Rīgas skolotājs, izcilais vēstures avotu pētnieks, ceļotājs un amatieru mākslinieks Johans Kristofs BROCE (Brotze, 1742–1823) ir ārkārtīgi nozīmīga personība Latvijas vēsturē. Viens no Broces svarīgākajiem un tuvākajiem domubiedriem bija Vōnnu draudzes mācītājs Eduards Filips Kerbers (Körber, 1770–1850) no Igaunijas. Abiem pētniekiem bija kopīga aizraušanās ar kolekcionēšanu un bibliofiliju; abi bija amatiervēsturnieki, kuri apguva savas prasmes pašmācības ceļā, apgūstot paleogrāfiju un zīmēšanu. Arī Kerbers savu „brīvo laiku veltīja savas dzimtenes senās vēstures ievērojamo liecību vākšanai, mākslas un dabas pētīšanai, kā arī senās Livonijas vēstures izpētei”. Kerberam par paraugu kalpoja Broces veidotie “Monumente” un “Livonica” manuskripti. Kerbers bija iniciators šajā intelektuālajā attiecībā; 1799. gadā, 30 gadu vecumā, Kerbers uzsāka saraksti ar Broci un piedāvāja dalīties ar informāciju par saviem atklājumiem un apmainīties ar zīmējumiem., bet Broce bija vecākais mentors; pētnieku saziņa izvērās par neklātienes draudzību. Tas turpinājās gandrīz 18 gadus. Kerbers savus rokrakstus un zīmējumus apkopoja kolekcijā, kuru vēlāk pārņēma Igaunijas Zinātniskā biedrība (Gelehrte Estnische Gesellschaft), bet Broces rokraksti nonāca Rīgas pilsētas bibliotēkā. Tomēr tikai 20. gadsimta vidū vēsturnieki pievērsās abu pētnieku sadarbībai un viņu ieguldījuma novērtēšanai. 1930. gados Kerbers ieguva precīzu, tēlainu un daudzslāņainu apzīmējumu „Igaunijas Brotze”.

Nesen Tartu Literatūras muzejā no jauna atklāts svarīgs pierādījums abu pētnieku sadarbībai: Kerbera un Brotze sarakste, kas pazīstama kā „Antquarischer Briefwechsel und Handschriften des würdigen Mag. Brotze mit Pastor Körber senior”. Rokrakstu sējums, kas apmēram 100 gadus tika uzskatīts par pazudušu, tagad varēs atgriezties zinātniskajā apritē.

Aivars Peldvē (Tallinas Universitāte) “Senākās igauņu un latviešu ābece”

Latviešu un igauņu grāmatu vēsture aizsākās kopā pirms 500 gadiem. Pirmās grāmatas bija paredzētas priekšā lasīšanai, jo igauņu un latviešu zemnieki neprata lasīt. Pat ābece agrāk galvenokārt bija paredzēts lasīt priekšā – tas zināms par pirmo igauņu ābeci, kas iespiesta 1641. gadā. Tomēr kādā brīdī ābece pavēra ceļu rakstītajam vārdam, un tā gan igauņu, gan latviešu grāmata satikās ar lasītājiem viņu dzimtajā valodā. Šīs pārmaiņas sākās 17. gadsimta 80. gados, kad vienas paaudzes laikā bagātāka kļuva lasāmviela vietējā valodā, likts pamats skolu izglītībai un arvien palielinājās lasītprasme. Svarīga loma šajā attīstībā bija Vidzemes (Livonijas) galvenajam superintendentam Johanam Fišeram un viņa dibinātajai Karaliskajai tipogrāfijai Rīgā, kurā Johans Georgs Vilkens drukāja ābece trīs vietējās valodās (latviešu, dienvidigauņu un ziemeļigauņu). Ābeču pēdējo lapu rotāja viens un tas pats lepna ābece gailis, kura pirmsākumi meklējami Vitenbergas pils baznīcā, kur Mārtiņš Luters aizsāka reformāciju. Tomēr latviešu un igauņu ābeču vēsturi saista ne tikai kopīgs sākums un viens un tas pats ābece gailis. Interesantas savstarpējās saiknes piedāvā arī stāsts par ābeču izpēti vēsturē. Vecākās latviešu un igauņu ābece 1928. gadā Lundas Universitātes bibliotēkā atrada Jānis Zēvers, bet otrs latvietis Benjamiņš Jēgers 20. gadsimta 50. gados Hanoverē atrada tām papildinājumu. Vācbaltu vēsturnieks Georgs fon Rauhs ap 1935. gadu Tartu atklāja vecāko zināmo latviešu ābeci. Patiesībā tā bija bojāta un nedatēta iespaidloksne, kuras otrā puse nezināmu iemeslu dēļ palikusi neapdrukāta, tāpēc nepilnīgā ābece kļuva par makulatūru, kas tika izmantota kā iesiešanas materiāls Tartu Universitātes grāmatvedības grāmatai zviedru laikā (1691). Pēc valodnieka Paula Aristes ieteikuma skaidrību lietā ieviesa Kārlis Draviņš, kurš 1940.–1944. g. bija latviešu valodas lektors Tartu Universitātē. Igauņu un latviešu ābece viena otrai var piedāvāt jaunus, interesantus skatupunktus, kurus sīkāk aplūkosim prezentācijā.

Jiri Kivimē (Toronto Universitātes emeritētais profesors) “Vanrāda un Koela katehisms (1535), atskats uz igauņu valodā drukātās grāmatas dzimšanu”

Par godu Grāmatu gadam Igaunijā rodas nepieciešamība atsaukt atmiņā un no jauna pārskatīt stāstu par 1535. gadā Vitenbergā iespiesto luterāņu katehismu lejasvācu-igauņu valodā. Tallinas pilsētas arhivārs Pauls Johansens 1927. gadā publicēja ziņojumus par drukāto grāmatu igauņu valodā, savukārt Helmuta Veiss 1929. gadā atrada četrpadsmit šī izdevuma fragmentus, tostarp tādu, kas apstiprina, ka grāmata Vitenbergā 1535. gada 25. augustā drukājis tipogrāfs Hanss Lufts. Šis neparastais atklājums Igaunijas kultūrvēstures kontekstā saistīja lielu valodnieku un vēsturnieku uzmanību. 1935. gadā Igaunijā tika atzīmēta pirmās igauņu valodā iespiestās grāmatas 400. gadadiena. Iespiedums publicēts kā katehisma fragmentu faksimila izdevums kopā ar atbilstošu pētījumu (1935). Pirms ceturtdaļgadsimta tika publicēts detalizēts Kajas Altofās-Telšovas katehisma apraksts (2000), pēc kā zinātniskā interese par grāmatas fragmentiem ir mazinājusies. Tiesa gan, stāstā par Vanrāda un Koela katehismu, kā arī stāstā par saglabātajiem fragmentiem joprojām ir neatbildēti jautājumi, kas prasa rūpīgāku izpēti. Atzīmējot Mārtiņa Lutera uzsāktās baznīcas reformas (1517) 500. gadadienu, starptautiskā mērogā parādījās daudz jaunu zinātnisku traktējumu, kas rada nepieciešamību aktualizēt Vanrāda un Koela divvalodu katehisma nozīmi Baltijas reģiona kultūrtelpā.

Viesturs Zanders (Latvijas Nacionālās bibliotēkas vadošais pētnieks) “Latviešu un igauņu grāmatnieku sakari 20. gadsimta. 20.–50. gados”

Priekšlasījums sniedz pārskatu par latviešu un igauņu grāmatnieku kontaktiem mūsu valstu pirmās neatkarības laikā un nākamajos gadu desmitos, kad okupācijas dēļ grāmatu izdošana un arī grāmatu vēstures izpēte attīstās gan Igaunijā un Latvijā, gan ārpus mūsu valstu robežām. Priekšlasījumā apskatāmie jautājumi: Kopīgais un atšķirīgais valsts politikā grāmatu izdošanas veicināšanā.

Igauņu literatūras tulkojumi latviešu grāmatniecībā un personību loma igauņu literatūras popularizēšanā (Elīna Zālīte, Leonards Švarcs un citi).

Baltijas valstu grāmatizdevēju un bibliotekāru konferences, kā arī individuālie kontakti (izdevēja Helmāra Rudziša pieredze).

Igauņu autoru (Frīdrihs Puksovs – Friedrich Puksoo, Frīdeberts Tuglass – Friedebert Tuglas un citi) publikācijas par grāmatniecības vēsturi Latvijas presē un iesaiste Latvijas izdevēju projektos (Latviešu konversācijas vārdnīca, 1927-1940).

Informācijas apmaiņa un sadarbības iespējas padomju okupācijas un trimdas apstākļos (Paula Aristes, Kārļa Draviņa un citu pieredze).

Marguss Konnula “Par ko stāsta Aleksandra Grīna romāns “Dvēseļu putenis” igauņiem”

Mēs lepojamies ar to, ka Igaunijas armija Brīvības cīņās atbrīvoja Igauniju no ienaidniekiem, un beigās tika atbrīvota arī Latvija. Bet kāpēc Latvijas armija Pirmā pasaules kara beigās bija tik neskaidrā pozīcijā? Samērā labu priekšstatu par to var gūt, lasot Aleksandra Grīna romānu “Dvēseļu putenis”, kas izdots 1933.–1934. gadā un tagad ir pieejams arī lasītājiem igauņu valodā.

2025. gada 12. novembrī plkst. 11.00
organizē: **Valgas Kultūras centrs**

VALGA MUUSEUM IX Igaunijas-Latvijas vēstures konference

1525 2025

gadi!
kopš drukātā vārda
dzimtajā valodā
Igaunijā un Latvijā

Prezentācijas sniegs
atzīti lektori no
Igaunijas un Latvijas
universitātēm un bibliotēkām

Darba valodas: igauņu un latviešu.
Dalība konferencē: bez maksas.

Reģistrācija līdz 6. novembrim:
valgamuuseum.ee · priit@valgamuuseum.ee vai pa tālruni: +372 56474257